

Тишкевич Марія Миколаївна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Літяга Інна Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Проблема формування адаптивності у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями набуває особливої значущості в умовах сучасного освітнього середовища, оскільки успішність навчання та соціалізації дітей значною мірою залежить від їхньої здатності пристосовуватися до нових вимог шкільного життя. Мовленнєві порушення можуть ускладнювати комунікативну взаємодію, навчальну діяльність та міжособистісні стосунки з однолітками й учителями, що, своєю чергою, впливає на емоційний стан і рівень адаптації дитини до освітнього середовища. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення психологічних особливостей формування адаптивності молодших школярів з мовленнєвими порушеннями та пошук ефективних шляхів психолого-педагогічної підтримки таких дітей у процесі навчання.

С. Дмитрієва та З. Франчук підкреслюють, що у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями нерідко спостерігаються своєрідні поведінкові прояви, які зумовлені труднощами комунікації та обмеженими можливостями вираження власних думок і почуттів. У зв'язку з цим виникає потреба у використанні педагогами й батьками індивідуалізованих підходів до навчання та виховання, що сприятимуть повноцінному розвитку особистості дитини. Важливу роль у становленні мовленнєвої та психологічної компетентності відіграє соціальне середовище. Саме у взаємодії з однолітками діти засвоюють способи адаптації поведінки, навчаються висловлювати власні потреби та брати участь у спільній діяльності. Для дітей із мовленнєвими порушеннями така взаємодія може бути складнішою, однак належно організоване освітнє середовище та підтримка з боку дорослих сприяють подоланню труднощів і забезпечують їхній соціальний розвиток [2, с. 108].

А. Колупаєва зазначає, що діти із мовленнєвими порушеннями нерідко виявляють підвищену замкнутість і сором'язливість. Вони можуть уникати активного спілкування з однолітками та педагогами, віддаючи перевагу невербальним засобам комунікації. Такі особливості значно ускладнюють процес їхньої адаптації до шкільного середовища та соціалізації. Невпевненість у власних можливостях, емоційна стриманість, недостатня ініціативність у взаємодії з іншими, а також наявність внутрішніх переживань, пов'язаних із мовленнєвими труднощами, можуть призводити до проявів соціальної дезадаптації та зниження активності у навчальній діяльності [3, с. 112–116].

За спостереженнями Л. Василенко, значна частина молодших школярів із мовленнєвими порушеннями відчуває труднощі у процесі соціалізації та пристосування до умов шкільного життя. У таких дітей часто виявляються занижена самооцінка, непевненість у власних можливостях і недостатній рівень навчальної мотивації. Окрім цього, можуть формуватися окремі негативні риси характеру та установки, що ускладнюють їхнє повноцінне включення в соціальне середовище. Для цих дітей також характерні обмежені уявлення про власне «Я», схильність орієнтуватися на думку оточення, а також прояви сором'язливості, нерішучості та замкненості [1, с. 115].

Ю. Рібцун відзначає, що молодші школярі з тяжкими мовленнєвими порушеннями часто мають підвищений рівень тривожності, схильні до депресивних станів, виявляють невротичні риси та недостатню упевненість у власних можливостях. Для забезпечення їхнього емоційного комфорту в умовах школи важливо створювати сприятливе середовище, яке поєднує розвивальні та комунікативно-ігрові елементи, сприяючи успішній адаптації та соціалізації дітей. Крім того, системна підтримка з боку команди соціально-педагогічного супроводу допомагає учням ефективніше інтегруватися в освітній процес та долати труднощі у спілкуванні [4, с. 4].

Відзначимо що, формування адаптивності у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями потребує комплексного психолого-педагогічного підходу, який поєднує розвиток комунікативних умінь, підтримку позитивної

самооцінки та створення сприятливого освітнього середовища. Важливим є не лише подолання мовленнєвих труднощів, а й формування у дітей упевненості у власних можливостях, розвиток соціальних навичок і здатності до ефективної взаємодії з однолітками та дорослими. Систематична підтримка з боку педагогів, психологів і батьків сприятимуть підвищенню рівня адаптивності дітей, їхній успішній інтеграції в освітнє середовище.

Ефективними шляхами психолого-педагогічної підтримки молодших школярів з мовленнєвими порушеннями у процесі навчання можуть бути наступні:

1. Індивідуалізація навчання – передбачає врахування індивідуальних особливостей розвитку дитини, рівня мовленнєвих труднощів та темпу засвоєння навчального матеріалу. Використання адаптованих завдань і диференційованого підходу допомагає зменшити навчальні труднощі та підвищити впевненість учня у власних можливостях.

2. Розвиток комунікативних навичок – організація спеціальних вправ, ігор і тренінгів, спрямованих на розвиток мовлення, уміння висловлювати думки та взаємодіяти з однолітками. Це сприяє покращенню соціальної взаємодії та полегшує процес адаптації до шкільного середовища.

3. Створення сприятливого психологічного клімату. Підтримка з боку вчителів і однокласників, атмосфера прийняття та доброзичливості допомагають зменшити тривожність дітей і стимулюють їхню активність у навчальній діяльності.

4. Співпраця фахівців і батьків. Взаємодія вчителя, психолога, логопеда та батьків дозволяє комплексно впливати на розвиток дитини, узгоджувати методи роботи та забезпечувати систематичну підтримку в школі та вдома.

5. Формування позитивної самооцінки та мотивації до навчання. Створення ситуацій успіху, заохочення навіть невеликих досягнень і підтримка ініціативи дитини сприяють розвитку впевненості у власних силах та підвищенню навчальної мотивації.

Таким чином, формування адаптивності у молодших школярів з

мовленнєвими порушеннями є складним і багатогранним процесом, який потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки. Застосування індивідуалізованого підходу до навчання, розвиток комунікативних умінь, створення сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі, а також налагоджена співпраця педагогів, психологів, логопедів і батьків сприяють успішній адаптації таких дітей до шкільного життя. Комплексна реалізація зазначених напрямів допомагає подолати труднощі у спілкуванні та навчальній діяльності, підвищити самооцінку і мотивацію до навчання, що в результаті забезпечує гармонійний розвиток особистості дитини та її ефективну інтеграцію в соціальне середовище.

Список використаних джерел

1. Василенко Л. Особливості соціалізації молодших школярів з мовленнєвими порушеннями. Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору. Матеріали XII-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих науковців. За ред. проф. О.М. Гомонюк. Хмельницький: Каф. психол. та педагог., 2022. С. 112–115.

2. Дмитрієва С. М., Франчук З. В. Особливості особистості дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення. International Scientific and Practical Conference «Science, Education, Economics, and Society: Interdisciplinary Dialogue in the Context of Globalization», November 15, 2025, Stanford, USA, С. 108–110.

3. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Наук.-метод. посіб. Київ:«АТОПОЛ», 2021. 274 с.

4. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.